

Kovácsné Lapu Mária¹ 1954–2015

Szivák-Tóth Viktor: Búcsú- beszéd Lapu Mária sírjánál

Biztos vagyok benne, hogy nem én vagyok itt az egyetlen, aki kétszer született.² Másodjára egy közösség által, amely befogadta. Egy közösség, amelyet Géza bácsi³ és Mari indítottak útjára. Amikor kopogtattam volna, '98-ban, mint sokan mások előttem, én is azt találtam, hogy tárva-nyitva az ajtó: ide ki-be lehet szaladgálni. Maradsz, amíg a kedved itt tart, és ha elmész, akkor sem marad utánad harag. Noha akkor még bennem sok düh és minden más is volt, ami az életet megkeserítheti, és jó időnek kellett eltelnie, míg Mari és Géza bácsi keze alatt odáig szelídültem, hogy én se zárjam kettőre, nyitva merjem hagyni az ajtót: újjászülettem ebben a közösségben.

„Sosem válogatott a gyerekek között, mindig mindenkivel dolgozott, akinek kedve volt a színjátszáshoz (ezért szaporodott egyre a csoportok száma). Az emberi eredmény volt a fontos. Előadásai igazán jóvá a bennük megjelenő emberi értékek miatt váltak. Munkájának középpontjában is ez állt: közösségeket formált, amelyek a személyiségfejlődés természetes közegévé váltak. Próbált tenni arról, hogy kíséreljünk meg úgy élni, mintha nem hazugságok irányítanák a világot. Ettől talán az

emberi gesztusaink is őszintébbek lesznek, így talán a másik ember iránt is kíváncsibbak lesznek” – írja Sándor L. István, kritikus, folyóirat-szerkesztő, aki Mari előadásait is többször zsűrizte.

Akkor, '98-ban ez a közösség már virágzott, de tíz évvel korábban, amikor Mariék Inárcsra érkeztek, még nem létezett. A két dátum között történt valami, amit bátran nevezhetünk teremtésnek.

„Ha van teremtő élet, az övé az volt, ha nyomot lehet hagyni a világban, ő az tette. Jobban, nemesebben, egyszerűbben, mint bárki, akit valaha ismertem. Hiányozni fog a világból, a világnak...”, írja Perényi Balázs, rendező, drámapedagógus, barátunk.

Tíz évig voltam aztán Mari játszója: sokszor haltam meg a keze alatt. (Biztos vagyok benne, hogy nem én vagyok az egyetlen itt, akit elkapott ez a végzetes járvány.)

Anyukám, öcsém már előre félték, amikor közeledett egy inárcsi bemutató: hogy eljöjjenek-e megnézni, hogy akkor most megint meg fogok-e halni? Nem szertették akkor még ezt a sírást.

Marinál mindenféle szerepben és műfajban meg lehetett halni: színre vittük a halált mesében, novellában, regényben, drámában, versben; a forradalmártól az arisztokratáig senkit sem kíméltünk. A Petőfi-előadásunkban egyenesen halomra haltunk. És minden évben az ünnepi műsorokban, '48-as vagy '56-os hősként rituálisan, tömegesen pusztultunk.

¹ Kovácsné Lapu Mária Csokonai Vitéz Mihály-díjas, Prima-díjas, Gyermekszínházi Színházi Patrónusa-díjas drámapedagógus, rendező, tanár. Pályájáról lapunkban is beszámoltunk: Tóth Teréz (2014): Beszélgetések Kovácsné Lapu Máriával és tanítványaival a közösségi színjátszásról. *Új Pedagógiai Szemle*, 64. 3-4. sz. 79-94.

² Szivák-Tóth Viktor Lapu Mária tanítványa, a KB35 Társulat művészeti vezetője.

³ Lapu Mária férje, segítője és kollégája, magyar-történelem szakos tanár.

Miért szerettük ezt annyira? Ezekben a halálokban, a forradalmakéban, a közösségekében, az egyénében benne volt valami, ami az életnek értelmet adott – és bennük volt az újjászületés.

„Aulich, Damjanich, Dessewffy... Kurta Laci! Minek örülnek ott?” Minek örültünk? Az életnek, annak, hogy nem vagyunk egyedül. Hogy megtanultuk szeretni a halottat egymásban.

Létrehoztak valamit, ami nélkül ma nem lennénk itt.

„Inárcsról egy Csoda indult útjára. Csak egy vagyok azok közül, akik benne élnek abban, amit elindított. Ha ez nem lenne, nem igazán tudnám, hogy ki vagyok. Ebben – úgy érzem – nincs semmi költői túlzás. Jelenlegi áldatlan körülmények között is, olykor csodák esnek meg... Csodák persze nincsenek, csak az van néha, hogy töménytelen mennyiségű hit, befektetett energia, és ráfordított idő egyszer csak megtérül” – írja Boda Tibor, rendező, színész – a KB35 tagja.

És a közösség egyre csak gyarapodott. „A legfőbb titkotat végre megfejtettem: a tekinteted, a látásmódod, ahogy a világot szemlélted, és ahogy ezt csodálatos játékokba öntötted, az bizony itt marad közöttünk. Az évek alatt mi is inárcsiak lettünk lelkünk mélyéig” – írja Pap Gábor, rendező, drámapedagógus, barát.

Túlélők lettünk, és ez olyan fájdalmasan ér bennünket, mintha nem erre készített volna fel minket a kezdetektől Mari, mintha nem ezt kerestük volna a közösség menedékében, mintha nem ezért jött volna létre ez az egész: túlélni együtt a nehéz időket, a veszteségeket mindentől függetlenül és minden ellenére.

Jelentős életművet hagyott hátra. Ezeket az előadásokat, melyek maguk is csupán egy-két évet élnek, nem lehet újra játszani. De elmúlhat-e a szeretet, amit a játékosok tőle kaptak?

Azt hiszem, minden elérhető díjat megkapott, jólesően fogadta, bár meg is mosolyogta a kései díj-esőt (akkor már diagnosztizálták benne a halált).

A dicsőség elmúlik. De elmúlhat-e a szeretet, ami segítő szavaiból áradt? Sok barátság kísérte végig, de bármily erősek is ezek a kapcsolatok, nem tarthatják itt Marit. Sok emléket őrzünk majd, de idővel ezek is elkopnak. Generációk váltják egymást, és egyszer ez a közösség is szertefoszlik. De elmúlhat-e a szeretet, amit tőle kaptunk?

„Isten nyugosztaljon, drága Mari! Dicsőségesen messzire jutottál, mielőtt útra keltél. Mély szeretet tartja majd meg minden dolgodat!” – írja Uray Péter, rendező, koreográfus, barát.

„Drága Mari! Köszönöm, hogy megszerettél, elfogadtál és befogadtál. Neveltetél, bátorítottál, megbocsátottál, ha arra volt szükség” – írja Fodor Éva, rendező, drámapedagógus, színész – a KB35 tagja.

„Benne vagy minden gesztusban, mozdulatban, ami a színjátszók háza táján történik Inárcson, Zamárdiban, Pest megyében...” – írja Kis Tibor, rendező, drámapedagógus, barát.

Egyszerű dolgokat tanultunk Maritól:

Csak az adható tovább, ami épít, összeköt, ami az életet gazdagítja. Ami rombol, nem tud fennmaradni. Csak szeretettel lehet adni.

Az ő szeretetét adjuk tovább mi is, az ő szeretete van benne abban, ahogy egymáshoz fordulunk, egymásra nézünk, ahogy szavakat, gesztusokat, érintéseket váltunk, ahogy a tanítványainkkal dolgozunk, és mindabban, ahogy az egykori tanítványok gyerekei egymással játszanak.

Egyszerű dolgokat tanultunk Maritól:

Csak azt adhatjuk tovább, amit mi is kaptunk. Csak azt adhatjuk tovább, ami nem a miénk. A közösséget az tarthatja meg, ha szeretettel tudunk adni. S akkor nem maradunk egyedül.

Bozsik Viola:

Együtt méltósággal Romák/cigányok jelenléte a hazai tankönyvekben

Az OFI TÁMOP 3. 1. 15. projektje és az EMMI Szociális Ügyekért és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkársága által 2015. július 20-án megrendezett konferenciát – *A cigányasszony meg az ördög* című rövid animációs film vetítését követően – *Balog Zoltán*, az emberi erőforrások minisztere nyitotta meg,¹ majd *Dr. Orsós Anna*, a Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszékének egyetemi docense tartott nyitóelőadást, melyben a tankönyvek fontosságáról, és a velük szemben támasztott elvárásokról beszélt. A magyarországi cigányok megjelenése a 2012-es Nat-ban kortörténeti és nemzeti alaptanterv-történeti szempontból egyaránt jelentős. Óriási lehetőség és felelősség eldönteni, milyen cigányképet szeretnénk megjeleníteni a tankönyvekben. S a kérdés

azért is nehéz, mert ennek a népcsoportnak önmagával is számos konfliktusa van. A tankönyv a legdemokratikusabb taneszköz, s mivel mindenki kezébe kerül, hatása széleskörű, fontosabb, mint a tanterv. Feladata az ismeretközvetítés, képességfejlesztés, s tudományos (korrekt ismereteket, értéket és kultúrát ad át), pedagógiai (feldolgozási módszereivel hat a tanuló személyiségére, szemléletformáló hatású) és intézményi funkciót is betölt (a köznevelési rendszer művelődési anyagát, nevelési céljait, követelményeit közvetíti az iskolákba). Az UNESCO 1989-ben alapelveket fogalmazott meg a tankönyvek megítéléséhez; ezek közé tartozik, hogy a tankönyv tartalma életközeli, életszerű legyen, feleljen meg a tanulók életkori sajátosságainak, szemléletben legyen logikus, következetes, multiperspektívus, legyen előítéletmentes és ösztönözze a diákokat magasabb gondolati műveletek elvégzésére. A romák tankönyvi reprezentációjával kapcsolatosan *Orsós Anna* és munkatársai a következő tételmondatokat fogalmazták meg:

ALAPVETÉSEK

- Az általános iskola alsó tagozatos olvasókönyveiben jelentős hangsúllyal kell szerepeltetni a cigány, roma népköltészet (népmese, ballada, keserves/lassú dal) alkotásait.
- Az általános iskola ének-zene tankönyveiben hangsúlyosan kell szerepeltetni a cigány, roma népdal hagyomány alkotásait.
- A középiskolai ének-zene oktatásban jelenjen meg a cigány, roma nép- és műzene széles műfaji repertoárja, a műfajok jellegzetes zenekari összetétele, hangszerei, elismert szerzői és előadói.
- A magyar nyelv oktatásában jelenjen meg a kétnyelvűség kérdésköre a roma, cigány anyanyelvűek (romani, beás) vonatkozásában oly módon, hogy ezzel a cigány nyelvek emancipációjához járuljon hozzá.

¹ Balog Zoltán beszédének szerkesztett változata jelen lapszám Látószög rovatában olvasható.

- A magyar nyelv oktatásában szerepeljen a cigány nyelvekre vonatkozó folytonos reflexió a nyelvtörténet tematikájában, a nyelvcsaládok tárgyalásakor, az idegen és jövővényszavak tárgyalásakor.
- A magyar irodalom oktatásában a későmodern magyar irodalom tárgyalásakor szerepeljenek cigány, roma írók, költők szövegei.
- A középiskolai irodalomoktatásban jelenjen meg a romák, cigányok literalizációjára vonatkozó reflexió. Ilyen reprezentáció-elemzésre alkalmat kínálnak Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Móricz Zsigmond, Ady Endre, József Attila, Esterházy Péter művei.
- A vizuális kultúra oktatásában hangsúllyal szerepeljenek a kortárs cigány, roma képzőművészet alkotói és alkotásai.
- A történelem oktatásában és az ehhez kapcsolódó dokumentumokban hangsúlyosan szerepeltetni kell a Kárpát-medencei cigány népesség és a magyar-cigány együttélés történetét.
- Az európai történelem oktatásában és az ehhez kapcsolódó dokumentumokban hangsúlyosan szerepeltetni kell a cigány népesség vándorlásának, európai megjelenésének és a többségi társadalmak - roma csoportok együttélésének történetét.
- A történelem feldolgozásakor ki kell térni az antijudaizmus, antiszemitizmus kialakulásával párhuzamosan a kirekesztő ideológiák cigányokkal kapcsolatos különböző megjelenési formáinak megismertetésére és kritikai elemzésére, valamint a holokauszt (vézskorszak) bemutatására.
- A tudományok és a művészetek oktatása keretében szerepeltetni kell a cigány/roma származású magyarok kiemelkedő teljesítményét.
- A földrajz/természetismeret oktatása során a hazai társadalommal, népességgel kapcsolatos anyagok feldolgozásakor ki kell térni a hazai cigány népesség főbb csoportjaira, a társadalmi peremhelyzetre, demográfiai, társadalmi, iskolázottságbeli, munkaerő-piaci helyzetük főbb ismérveire és ezek összefüggésrendszerére, okaira.

A harmadik nyitóelőadást *Daróczi Ágnes* etnológus, népművelő, a Romano Instituto Alapítvány elnöke, a European Roma and Travellers Forum egyik alelnöke tartotta. A MONITOR 2014-es kutatását² felidézve rámutatott, hogy az 53 vizsgált tankönyvből 30 tartalmazott romákkal kapcsolatos ismereteket közlő szövegrészleteket, ebből azonban csak 6 mondható pozitívnak, 7 semlegesnek/tényközlőnek, a maradék 17 negatív színben tüntette fel

a cigányságot. 23 könyvben szó sem esett a romákról – az elhallgatás is az elnyomás, az erőszakos asszimiláció eszköze; a roma gyerekek nem találkoznak vállalható énképpel az iskolában. Az iskolai kánonnak nincs egy jó mondata, gondolata a romákról és közös történelmünkéről. Az előadó úgy fogalmazott, betiltott nép a cigányság, pedig bőven lenne mit tanítani a romákkal kapcsolatosan: Lippai Balázsról, a '48-as szabadságharc roma származású kapitá-

² A Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatóiból alakult MONITOR állásfoglalásáról a romák tankönyvi megjelenéséről és ehhez kapcsolódó programjairól beszámoló olvasható az ÚPSZ 2014/9–10-es lapszámában. Bogdán Péter (2014): Egy kritikai műhely állásfoglalása és javaslatai a romák tankönyvi megjelenéséről. *Új Pedagógiai Szemle*, 64. 9–10. sz. 84–88. Letöltés: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/egy-kritikai-muhely-allasfoglalasa-es-javaslatai-a-romak-tankonyvi> (2015. 12. 01.)

nyáról, az először 1979-ben megrendezett országos roma képzőművészeti kiállításról, a Kalyi Jag³ feltűnéséről és az 1981-től kezdődő roma folklórtalálkozókról. Alkalmazható eszközökként hozta példának a *Historia romani* c. oktatófilmet, és *Bársony Jánossal* közös, alsó tagozatosok számára készült kétnyelvű segédanyagát, a *Vrana mámi mesél* c. népismereti köteteket.

Daróczi Ágnes szólt a pedagógusok, oktatásfejlesztők, tankönyvírók óriási felelősségéről: lehetnek jövőablók vagy jövőépítők. Vajon nyújtanak elég, pontos ismeretet, jó szemléletet közös történelmünkről? Hozzátette, hogy a kérdés a pedagógusképzésben sem kap elegendő súlyt, és az iskolából hiányzó ismeretek is okai lehetnek annak, hogy mára ilyen mértékben előítéletes a közgondolkodás. Saját szerepére utalva hozzátette, vitában állt a kormányokkal, mert mindig többet tudtak, jobban tudták. Ezért a jelenlegi kormánytól azt kéri, hallgassák meg

őket: „Együttműködést ajánlunk. Mert mi jobban tudjuk, hogy nekünk hol fáj.” A két társadalmi csoport egymáshoz képest fordított tendenciákat mutató korfájára utalva hangsúlyozta, többek között minőségi oktatással kell felkészíteni a születendő nemzedéket az idősödő generáció ellátására. Jutassuk őket piacképes, versenyképes tudáshoz. Használjuk ki, hogy a cigány családokban a gyermek áll a központban, általa biztosíthatjuk az iskola és a szülői ház harmonikus együttműködését, mely a siker záloga. Minden gyerek – romák és nem romák is – kapjon vállalható énképet az iskolában. Nem vagyunk a vesztesek népe – mondta *Daróczi Ágnes*. Kapjunk választ azt iskolában is arra a kérdésre, milyen értékek mozgatták mindig is a cigány közösségeket? Aki jó cigány akar lenni, az egyben jó magyar és jó európai állampolgár is lesz – zárta beszédét *Daróczi*, aki a következő tételmondatokat hozta a konferenciára:

TÉTELMONDATOK

Roma nemzetiségi szempontok a tananyagfejlesztéshez

Néhány bevezető gondolat:

Ha a roma gyerekek oktatásáról beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a rendkívüli mértékben áruklódó sikertelenséget. Ez akkor is így van, ha az iskolai sikertelenség mögött nagyon gyakran más természetű problémák húzódnak meg (az éhezés, vagy a megfelelő ruházat nélkülség problémáját nem az iskola feladata megoldani stb.).

Ugyanakkor tudatában kell lennünk, hogy a **siker záloga a szülői ház, az iskola** és a környezet harmonikus, egy irányba mutató értékrendszerű **együttműködése**. Rövid távon lehet sikeresen a szülői ház ellen nevelni, de hosszú távon beláthatatlan személyiségzavarokat tud okozni az erőszakos asszimilációs nyomás, ami azt jelenti, hogy a társadalommal fiztetjük meg felkészületlenségünket és érzéketlenségünket...

³ Cigány népzenei együttes.

A romák értékrendjében **a gyermek van a középpontban**, nagyon gyakran a gyermek fejlődése hoz nagy változásokat a család életébe is – tehát **a pedagógus** nyugodtan tekintheti munkáját és erőfeszítését **változtató értékűnek**, amelyet könnyebb lesz elérnie, ha szövetségesnek nyeri meg a családot, különösképpen az édesanyákat.

Az oktatási kánonban a nemzetiségi gyermekeknek is – köztük a romáknak – **vállalható énképet** kell kapnia az iskolában, az iskolarendszerben. Látnia kell a múlt összefonódó sorsaiból a jövőt is a maga számára, és meg kell találnia a sikeres érvényesülést. Ebben vannak a legnagyobb hiányaink, ezt tudhatná új szemléletével segíteni az új tankönyvek sora.

„**Nem vagyunk a vesztesek népe**” – ennek a szellemnek kell érvényesülnie minden oktatási anyagból és metódusból. Ha ezt érvényesíteni tudjuk, a legtöbbet tehetjük azért, hogy a tradicionális és a modern sikeresen ötvöződjön, és a tanítványunk győzni tudjon minden körülmények között.

A gyerekek saját maguk is részt vállalhatnak településük, városrészük történetének feltárásában, ha együtt kutatják pl. a kisebbségek, köztük a romák helyi történetét, szakmai tudásuk érvényesülését, szokásaikat, az előző generációk megélhetési módjait, szakmáit, munkakultúráját stb. Kipróbálhatják, milyen nehéz munka volt a vályogvetés, az aratás, a kapálás stb. – ezáltal a természethez való viszonyuk is alakulhat.

1. A történelemoktatásban és az ehhez kapcsolódó dokumentumokban hangsúlyosan szerepeltetni kell a romák és magyarok több évszázados együttélésének és együttműködésének történetét. A korabeli hagyományos roma foglalkozásokat rangjukon kell értékelni és hangsúlyozni, hogy a romák a tudásuk alapján kaptak kiváltságokat a különböző uralkodóktól, Zsigmond királytól Rákóczi Ferencig...

Az együttműködés, egymásrautaltság történelmi példáit a megfelelő időszakoknál történelmi dokumentumokkal alátámasztva lehetne tanítani: pl. Zsigmond (1422) útlevele László vajda és népe számára, II. Ulászló Salvus Condoctusa (1496) Bolgár Tamás vajda és népe számára, I. Ferdinánd (1552) a szamosújvári cigányok adómentességéről stb.

Ehhez segítséget nyújthat a Mezey–Pomogyi–Tauber féle *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban, 1422–1985* című kötet és a *Historia Romani – Roma történelem* (Romédia Alapítvány: Bársony János – Daróczi Ágnes – Gábor Péter) című 6 részes oktatófilm sorozat, benne Zsigmond és Izabella kiváltságokat adományozó rendelkezései.

2. A romák indiai származása kapcsán hangsúlyozni kell, hogy egy hétezer éves kultúrából (lásd fémműves és a tűzfegyverek használatának ismerete, pl. ágyú!), és a népvándorlások szokásos útvonalán érkeztek. Hogy rokonságuk az indo-árja népekkel

pl. nyelvük szerkezetéből is jól látszik, a romani máig közelebb áll a szankszrithoz, mint pl. a latin, az angol vagy az orosz nyelv, amelyekkel mind-mind rokonságban van. Az a tény, hogy a romaniban nincsenek arab vagy török jövevényszavak, bizonyítják, hogy az iszlám hadak betörése előtt menekültek.

3. Az otthon használt nyelv és a többnyelvűség előnyeinek hangsúlyozása legyen része már az alsós tananyagának, értéként felmutatva: „ahány nyelvet tudsz, annyi ember vagy.”
4. Az irodalomoktatásban kapjanak helyet már alsó tagozatban is olyan eredetmondák és mesék, amelyek jól reprezentálják a romák világról alkotott filozófiáját, sajátos gondolkodásmódját: pl. *A Nap és Hold története, Hogyan lett az ember, Valaha madarak voltunk, A teknősbéka története* stb. (In: *Vrana mámi mesél*, SulinoVA Kiadó, 2005)
5. A felső tagozatos irodalomoktatásban neves roma írók, költők legszínvonalasabb munkáit is tanítani kell. Pl. Bari Károly Petőfiről írott verse, vagy a *Szeptember végén* című Petőfi-vers megszólaltatása cigány nyelven olyan többletet adhat tudásban és szemléletben, amely segít megértetni, mit értünk kettős identitáson.
6. *A polgárosodás története és a technológia fejlődése* fejezetben hangsúlyosan ki kell térni a könyvnyomtatás jelentőségére. Az általános műveltség és a szakmai műveltség átalakulásának folyamatára, az iskolarendszer kiépülésére – illetve a romák kimaradására ebből a folyamatból. Példaként fel lehet hozni Székesfehérvár 1931-es levelezését; a város még ekkor sem tett eleget kötelezettségének, hogy az általános és kötelező népoktatást a romákra is kiterjesszék, sem termet, sem fűtést nem találtak, hogy a roma gyerekek iskolába járhassanak.
7. Rendkívül fontos megtanítani, hogy a történelem nem pusztán uralkodók, csaták és háborúk, fontos események egymásutánisága, de a narratíva kialakítása és elfogadása is. Hogy ebben a folyamatban a technológiai fejlődésnek is meghatározó szerepe van; hogy a modernitás eszközök és technológiák terén bekövetkező változása hogyan okoz társadalmi szerkezeti változásokat, stb. A romák kiváltsága és lemaradása ugyanebben a modernitás-technológia-társadalmi változások gondolatkörben lesz érthető, ha rávilágítunk a tudásátadás hagyományos módjának elavulására.
8. Fontos hangsúlyozni a roma hősök és egyszerű emberek részvételét a szabadságharcokban és az országépítésben. Hasznos lenne, ha ebben az indirekt képi ábrázolást is segítségül hívnánk (pl. Pesti srácok az '56-os forradalomban és mellette pl. *Dilinkó Gábor ('Bizsu)* portéja vagy *Dandos Gyuláé*, a lakótelepek, az utak építői stb.). Többek között a *Koportos* vagy a *Csépló Gyuri* című filmekből kitűnő fotók kérhetőek.

9. A kirándulásokat, a gyermekek saját gyűjtéseit felhasználó feladatokat kell adni a hagyományos cigány szakmák és a romák munkája által is épített környezet tudatosítására. Érdemes tudatosítani a roma muzsikuskok szerepét a csatákban és békében, a nemzeti ellenállásban, a nemzeti zene kialakulásában, vagy pl. egy hagyományos falusi portán milyen sok különféle eszköz található, amely az ő munkájuk nyomán került-kerülhetett oda. Alsó tagozatban jól használható a *Mihaszna mese* című írás, amelyhez hasonlólt lehetne íratni a gyermekekkel is, az együttműködésről, az egymásrautaltságról.
10. A tankönyvírókat segíteni kell megfelelő szakmai anyagokkal és az oktatásban is használható segédanyagok rendelkezésre bocsátásáról is gondoskodni kell. Valamint nem lehet tovább halogatni, hogy a roma történelmet kutató tudományos műhelyek kapjanak forrásokat munkájukhoz.
11. Az egymáshoz való alkalmazkodást, mint az egyik legősibb roma szokást (lásd: külső és belső béke) és István király intelmeit együtt kellene megtanítani, azzal, hogy mindkettőből kötelezettségek származnak, felelősségvállalás önmagunk, valamint szűkebb és tágabb közösségünkkel szemben.
12. Ahhoz, hogy az oktatásban kánonná válhasson a romákkal kapcsolatos szemlélet, ahhoz ezeket a közmegegyezéseket ki kell munkálni vitákban, előadásokban, párbeszédben, kommunikációs és tudományos folyamatokban. Ehhez azonban forrásokra van szükség. A Romano Instituto itt közreadott javaslatai a tételmondatokra ennek a folyamatnak a kezdeményezését szolgálják.

Dr. Kaposi József, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet főigazgatója pozitívumként értékelte, hogy a tankönyvek vonatkozásában az állami tankönyvkiadással nincs többé kiszolgáltatva a rendszer a piaci alapú kiadóknak. Régi adóssága volt az oktatáspolitikának rendezni ezt a helyzetet. A társadalmasított tankönyvfejlesztés (megalapozó kutatások – kipróbálás, ellenőrzés – korrekció, véglegesítés) garanciája lehet a jó minőségnek. Az OFI-s tankönyvek nagy hangsúlyt fektetnek a tanulók aktív bevonására, érdeklődésük felkeltésére, a korszerű és megbízható ismeretek átadására. Fontos az is, hogy az új generáció reménységet tudjon tanulni belőlük, megismerkedhessen a közös Kárpát-medencei múlttal, a családi élet értékeivel, s a könyvek feladat-

vállalásra, közösségépítésre, harmonikus életre ösztönözzenek. *Kaposi József* reményét fejezte ki, hogy az induló Nemzeti Köznevelési Portálra már számos roma/cigány anyag kerülhet fel, lehetővé téve a pedagógusok számára ennek a kultúrkörnek a megismerését. A köznevelés célja a *Daróczi Ágnes* által is említett versenyképes tudás. A történelem tantárgyban és tankönyvekben fontos, hogy hangsúlyosan megjelenjen az együttélés története, a főbb történelmi csomópontoknál a cigányság történelme is szerepeljen, s a főbb történelmi korszakokban bemutassuk a demográfiai és társadalmi viszonyokat; a tankönyvek ösztönözzenek a multiperspektivikus nézőpontra és a cigányság történelmét ne tematikus blokkként, hanem a tanított

anyag integráns részeként tárgyalják. A 7. és 11. évfolyam történelemtankönyveiben már megjelenik ez a nézőpont, az átdolgozás után a többi kísérleti tankönyvben is meg fog jelenni. Az OFI már korábban is egyeztetett a MONITOR csoporttal, a párbeszédre a továbbiakban is nyitott. Teljes egyetértésre biztosan nem fognak jutni, azonban az érintettek jóindulata segíthet abban, hogy az egyeztetések előremutatóak legyenek. *Kaposi József* felidézte a Zsidó Oktatási Kerekasztal munkáját, melyben sokan sokfélét akartak, azonban közös pont volt, hogy mindenki meg akart egyezni, s az OFI alkalmasnak bizonyult a tananyag körüli vitákban a moderátori szerep betöltésére.

Balázs Anna, a MONITOR csoport képviselője ismertette tankönyvkutató-sukat, melynek alapjául *Terestyéni Tamás* Beszélőben publikált 2004-es kutatása szolgált.⁴ Ezt a kutatást ismételték meg a 2013/14-es tanévre szóló hivatalos tankönyvjegyzék történelem, ember- és társadalomismeret, állampolgári ismeretek és etika általános és középiszkolai könyveiben a képzőművészeti egyetemisták, melyet *Fekete pont 2014* című tanulmányukban foglaltak össze.⁵ A vizsgálat során arra voltak kíváncsiak, hogy a tankönyvek által kanonizált történelmi narratíva hogyan jeleníti meg a cigányságot, és helytálló-e *Balog Zoltán* azon kijelentése, hogy Magyarország az első ország a világon, ahol a Nat-ban szerepel a roma történelem és kultúra tanítása, illetve senki sem végezheti úgy el az általános iskolát, hogy ne találkozott volna a cigánysággal a tankönyvek lapjain. A kutatás azt állapította meg, hogy a könyvek nem járulnak hozzá az előítéletek lebontásához, és a fenti meg-

állapítás sem állja meg a helyét. Épp azok a tankönyvek maradtak fent a jegyzéken a tankönyvpiac államosítása után, melyek mennyiség és mondanivaló szempontjából is problematikusak. *Balázs Anna* kritizálta, hogy bár az OFI valóban konzultációra hívta a MONITOR csoportot, azóta semiféle fejlemény nem történt. Javaslatok a romák tankönyvi reprezentációjához:

1. szakmai korrektség,
2. tematikus gettó helyett integrált megjelenítés,
3. a romák differenciált ábrázolása homogén masszaként való megjelenítésük helyett,
4. többség szerepének és felelősségének tárgyalása a többség-kisebbség viszony bemutatása során,
5. több szempontú megközelítés,
6. a cigányság értékeinek bemutatása,
7. pozitív példák a cigányságról, a kettős identitás bemutatása,
8. a kulturális sokféleség értékékként való bemutatása, emberi méltóság tisztelete,
9. direkt értékítélet helyett önálló gondolkodásra ösztönzés,
10. cselekedtető tankönyv.

Imre Katalin előadása⁶ után a tételmondatokról és a konferencia addigi előadásairól élénk vita bontakozott ki *Antal István*, a Jezsuita Roma Szakkollégium rektorának moderálásával. *Bársony János* (több cigányokkal kapcsolatos néprajzi és mesekönyv szerzője) mellett érvelt, hogy egy ilyen munkához nem elegendő egy bizottság, több diszciplína (nyelvészet, történelemtudomány) képviselői egyeztessenek a tankönyvírókkal. Fontos, hogy a közoktatás a roma gyerekek számára is

⁴ <http://beszelo.c3.hu/cikkek/fekete-pont>

⁵ http://issuu.com/monitornyitottmuhely/docs/monitor_fekete_pont_2014_tank_nyvk

⁶ Imre Katalin beszédének szerkesztett változata jelen lapszám Látószög rovatában olvasható.

közoktatás legyen, amelynek keretei között saját magukról is tanulhatnak. *Menyhért Ildikó* roma származású pedagógus, népismereti tankönyv szerzője rámutatott, hogy a roma gyerekek többsége saját cigányságát stigmaként éli meg. A tételmondatok kapcsán kételyeit fogalmazta meg: ezek diktátumok, s mint ilyenek, nem lesznek hatásosak, hiszen a tanárok pontosan tudják, hogyan ne vegyenek tudomást valamiről, amiről nem akarnak. Inkább a pedagógusok szemlélete a lényeg: ő maga tanítási gyakorlatában például minden átadott ismeretanyaghoz hozzáteszi, ez a cigányok tudása is. A cigányság reprezentációja kapcsán felvetette, hogy egyfelől nem lenne jó újabb tananyaggal terhelni a gyerekeket, másfelől megfontolandó, hogyan hozzuk be a romákról szóló ismereteket a tankönyvekbe: a cigány mesék egy része például felnőtteknek íródott, nincs mindig jó nevelő hatással a gyerekekre. *Binder Máttyás* történelemtanár, kulturális antropológus, a piliscsabai tanoda szakmai vezetője a Nat-ot és a kerettanterveket összevetve rámutatott, utóbbiban sokkal nagyobb hiányosságok vannak, a felső tagozatos történelemoktatásban a romák csak a rendszerváltás után jelennek meg.

A munkafüzetekben pedig nincsen a tankönyv romákkal kapcsolatos anyagához feladat; hiányoznak belőlük a legújabb – már rendelkezésre álló – szaktudományos eredmények.

Demarcsek Zsuzsa, a Magyar Művészetoktatásért Országos Szakmai Szervezet (MaMosz) elnöke felhívta a figyelmet arra, hogy az alapfokú művészeti iskolák nem szerepelnek egyik tervezetben sem (tankönyvük sincs), holott sok feladata és lehetősége van a művészetoktatásnak a romák reprezentációjában. *Székely János* katolikus püspök elmondta, rengeteg előítélet tévképzeteken alapszik, ha elkezdjük megismerni a cigányságot, megtanuljuk szeretni és értékelni is. Fontos lenne, hogy az iskolákban (ünnepségeken), köztereken is megjelenjen a cigányság, hogy a cigány testvérek otthon érezhessék magukat. Elmondta, hogy a magyar katolikus egyháznak igen jelentős cigánypasztorációs tevékenysége van, mintegy száz településen tart fenn családi napközit vagy tanodát, csaknem 20.000 gyerekkel van rendszeres kapcsolatuk. Felajánlotta együttműködését az induló munkához, s tételmondatait átadta a bizottságnak:

TÉTELMONDATOK – CIGÁNY KULTÚRA A KÖZOKTATÁSBAN

A cigány nyelvről

A cigány (romani) nyelv az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozik (szemben a magyarral). Rokona a latin és szláv nyelveknek. Legközelebbi rokonai az újind nyelvek: pandzsábi, radzsasztáni, gudzsaráti, hindi. Sok cigány szót Indiában is megértenek, pl. manush (ember), paji (víz). A magyar nyelv sok jövevényszót vett át a cigányból, pl. shavo (csávó – fiú), shej (csaj – lány), shero (séró – fej), love (lóvé – pénz), vurdon (verda – szekér), chorro (csóró – szegény).

A magyarországi cigányok nagy része csak magyarul beszél. A cigányok kb. 12%-a beszéli a cigány (romani) nyelv valamelyik dialektusát, kb. 5%-uk pedig beás nyelven beszél, amely a román nyelv egy régi, nyelvújítás előtti formája.

A cigányság fő csoportjai

A magyarországi cigányok három fő csoportra oszthatók. A legnépesebb a magyar cigányok, vagy romungrók csoportja. Az ő őseik kb. 600 éve, a 15. században érkeztek hazánkba. Emiatt a romungrók többsége a cigány nyelvet elveszítette. Ahol még beszélnek a nyelvet, ott egy igen ősi dialektust, a kárpáti cigányt használják. A romungrók a társadalmunkba általában jól beilleszkedtek.

A második legnagyobb csoport az oláh cigányok. Az ő őseik a 18-19. században érkeztek hazánkba. Többnyire beszélnek a cigány nyelv valamelyik dialektusát (lovári, kelderashi, cerhari stb.). Sok cigány szokást megőriztek, jellemző volt rájuk a törzsi, nagycsaládi logikával való gondolkodás. Kevésbé integrálódtak a magyar társadalomba.

A harmadik csoport a beás cigányok, akiknek az ősei többnyire a 19. század végén, illetve a 20. század elején érkeztek Magyarországra. Gyakori mesterség volt náluk a teknővájás és faeszközök készítése.

A cigányság története

A cigányok Indiából származnak, ezt bizonyítja többek között a nyelvük. Vagyis rokoni annak a nagy és szeretetreméltó népnek, melynek fia volt Mahatma Gandhi vagy Rabindranath Tagore.

A cigányok kivándorlását Indiából többnyire az iszlám hódítás okozta. Kr. u. 1001-ben Mahmud, gaznai (Afganisztán) szultán elfoglalta India észak-nyugati részét és Delhi környékét. A hódítás elől sokan elmenekültek.

Hosszú vándorlás után a cigányok a Bizánci Birodalom területére érkeztek. Innen a törökök elleni harcok miatt menekültek még nyugatabbra. A 15. század elején Európa sok államában feltűntek.

A Magyar Királyság területére a cigányok a 14. század végén, illetve a 15. század elején érkeztek meg.

Nyugat-Európában a cigányok igen gyakran borzalmas üldözések áldozatai lettek. Sok helyen (pl. az Angol Királyságban) a pusztító tény miatt, hogy az ország területén tartózkodnak, fel lehetett akasztani a cigányokat. Több helyen voltak cigányvadászatok is.

Magyarországon a cigányság megérkezését követő első 300 évben (vagyis a 18. századig) nem voltak jelentős feszültségek a cigányok és a többségi társadalom között. A magyarság rugalmas módon megtalálta az együttélés járható útjait a cigányok őseivel. A végvári harcok idején a cigányok ügyes fegyverkovácsokként nagyon hasznos szolgálatokat tettek. Ezért Mátyás király 1476-ban adómentességet adott a nagyszebeni cigányoknak. II. Ulászló 1496-ban menlevelet állított ki Bolgár Tamás cigányvajdának, hogy eljuthassanak Pécsre, ahol fegyverkovácsokként fognak dolgozni. 1500-ban a cigányok Temesvárott ágyúkat öntöttek. 1585-ben a házsongárdi temető kialakításához Kolozsvár városa a fém szegeket, kapcsokat a helyi cigány vajdától vette. Igen szép megszővegezésű Thurzó György nádorispán 1616-os menlevele, amelyet Ferenc vajda számára állított ki.

A cigányok sokféle mesterséget űztek: muzsikus, lókereskedő, kovács, bányász, teknővájó, kosárfonó, kanalas, medvetáncoltató, rézműves, köszörűs, vályogvető, pecér, tenyérfő, stb. Igen nagy nehézséget jelentett a cigányok számára, hogy lassanként ezek a mesterségek feleslegessé váltak.

A cigányok sorsa Mária Terézia uralkodása idején vált először nagyon fenyegetetté. Mária Terézia (1761-től kezdve) elrendelte, hogy a cigány gyerekeket 2 illetve 4 éves korban vegyék el a szüleiktől, és magyar családok neveljék őket.

A náci ideológia a cigányokat is ki akarta irtani. Összesen mintegy fél millió cigányt öltek meg a cigány holokausztban (cigányul: pharrajmos). Magyarországról kb. 30.000 cigányt hurcoltak el megsemmisítő táborokba. A cigányok elleni kegyetlenkedésekben, tömeges kivégzésekben gyakran magyar csendőrök vagy katonák is aktívan részt vettek. Ugyanakkor sokan próbálták menteni az üldözötteket, pl. Tüskeváron egy idős parasztember, vagy Apor Vilmos püspök Győrben.

A cigányok a magyar történelem szerves részei, sok esetben hősei. Az 1948-49-es szabadságharcban kb. 6000 cigány honvéd harcolt. Az 1956-os forradalomban is nagyon sok roma fiatal küzdött a szabadságért. A budapesti Corvin-közből halt hősi halált Szabó Ilnok (a „kócos”). 1990 márciusában Marosvásárhelyen a magyarellenes pogrom idején ezzel a felkiáltással érkeztek meg a cigányok: „Ne féljete magyarok, megjöttek a cigányok!”

Néhány cigány vagy cigány származású jeles személyiség az irodalom, művészet, sport világából

Zenészek: *Elvis Presley, Pablo Casals, Czinka Panna, Dankó Pista, Pege Aladár, Szakcsi-Lakatos Béla, Rácz Aladár, Cziffra György, Snétberger Ferenc*

Előadóművész: *Charlie Chaplin*

Festők: *Serge Poliakoff, Balázs János, Péli Tamás, Szentandrassy István, Dilinkó Gábor*

Írók: *Lakatos Menyhért, Bari Károly, Orsós Jakab, Choli Daróczi József, Rostás-Farkas György, Szécsi Magda, Nagy Gusztáv*

Sportolók: *Verebes József, Papp László, Kótai Mihály, Pisont István*

Cigányság az irodalomban

A cigányság eredetmondái: *Madarak voltunk, Kemencében barnára sült emberek, A szegény asszony 17 gyermeke*

Cigány népmesék: *A lyukasztó eredete, Az elrejtett kincs, A fekete ember lovai, A teknősbéka, Szent Péter és a lusta ember*

Cigányokról a magyar irodalomban: *Jókai Mór: A cigánybáró, Gárdonyi Géza: Egri csillagok (Sárközi), Mikszáth Kálmán: A beszélő köntös*

Híres cigány írók művei a cigányságról: *Lakatos Menyhért: Füstös képek, Rostás-Farkas György: Szeresettek*

A cigányság létszáma, mai helyzete

Jelenleg mintegy 700.000 roma él hazánkban. Európában összesen kb. 12 millió cigány él: Törökországban kb. 3 millió, Romániában kb. 2,5 millió, Bulgáriában és Spanyolországban kb. 800-800.000, Szlovákiában kb. 520.000.

A rendszerváltozásig a legtöbb cigány dolgozott. A cigány munkások munkájukkal rengeteget tettek hazánkért építkezéseken, útépitéseken, a nehéziparban, a mezőgazdaságban. 1993-ban már csak a munkaképes cigányok 28%-nak volt munkahelye. Ez a helyzet azóta sem változott gyökeresen. Ennek következményei az óriási szegénység és a közbiztonság romlása.

A cigányság iskolázottsága jóval az országos átlag alatt van. Ugyanakkor az utóbbi években egyre több roma fiatal végez felsőfokú tanulmányokat. Jelenleg a főiskolai és egyetemi hallgatók 2-3%-a roma.

A kivetető út a jelenlegi nehéz helyzetből hármast: munkához juttatás, oktatás és a mentalitás alakítása. A cigányság integrációjának folyamata sok türelmet igényel. Amit a többségi társadalom családjai évszázadok óta tanulnak (állandó munkahely, írás-olvasás, magántulajdon), azt sok cigány család 60-70 éve kezdte el megtanulni. Meg kellett birkóznuk az eltérő időfelfogással és higiéniai kultúrával is.

Cigányság, magyarság

A cigányság nagy értékei a gyermek iránti szeretet, a családi összetartás, a hit iránti nyitottság, zenei és táncbeli tehetség.

A cigány és a magyar identitás a legtöbbször szívükben elválaszthatatlan. *Péli Tamás* festőművész ezt így fogalmazta meg: „A cigányember homlokán kettős aranypánt van: a cigány öntudata és a magyar kultúrája. Egyikről sem vagyunk hajlandók lemondani.”

Egy hazában csak egymást segítve, egymás jogait tiszteletben tartva, csak együtt tudunk boldogulni.

A cigányság ünnepe az iskolákban

Minden olyan iskolában, ahol jelentősebb számban vannak roma tanulók, évente tartásuk meg a cigányság valamelyik ünnepét, például április 8-át (mely a cigányság nemzetközi ünnepe). Az ünnepségen hangozzanak el cigány versek, énekek, mutassanak be cigány táncot, idézzenek fel a magyar cigányság történetéből egy-két részletet. A minisztérium készítsen segédanyagokat az ünnepség megszervezéséhez.

Varga Dénes, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területi Roma Nemzetiségi Önkormányzat elnöke elhívta a figyelmet arra, hogy az országos cigány önkormányzat mellett 19 megyei testület működik, érdemes volna javaslatokat kérni tőlük, mivel a cigányok mindennapi életét ők ismerik, ők tudják, mi lenne számukra jó – mégsem kaptak külön meghívást a konferenciára, magától jelentkezett. Szívesen állnak azonban rendelkezésre. Hozzátette, hogy a gyülekezetek és a hit sokat tehetnek a felzárkózásért. Egy debreceni táborról mesélt el egy történetet: 90 gyereket vitt, köztük ötöt, akiket az iskolaigazgató (akitől ki kellett kérni őket) nem javasolt táboroztatásra, mondván, azok nagyon rosszak. Semmi gond sem volt velük: aki az iskolának a legrosszabb, más környezetben lehet a legjobb?

Daróczi Ágnes hangsúlyozta, ez a munka egy folyamat, melynek során megpróbálják megalkotni a roma narratívát, mely úgy beszél a romákról, ahogyan az számukra elfogadható és a többséget sem sérti, s a magyar társadalom- és kultúrtörténet mozaikjában a cigányság részét a helyére illeszti. Időre van szükség ahhoz, hogy ez a narratíva megszülessen. A tudományos műhelyeknek és a cigány közösségeknek is egyezségekre kell jutniuk, mi a számukra elfogadható roma énkép. *Orsós János* Waldorf-pedagógus, a sajkóközi Dr. Ámbédkar Iskola tanára rámutatott, a cigányság reprezentációja a tankönyvekben önmagában nagyon kevés: legyen belőle számon kérhető tudás, érettségi tétel, vagy épp a kompetenciamérések feladatai között szerepeljen. Erről a problémáról már 2009-

ben írt a Népszabadságba a Cartographia történelmi atlasza kapcsán, mely érettségien használható segédlet, ám a cigányság teljes egészében kimaradt belőle. (*Kaposi József* megjegyezte, a XX. századdal kapcsolatos érettségi követelményekben szerepel a cigányság, s az elmúlt évek történelem érettségi feladatai között többször is volt rájuk vonatkozó kérdés.) *Orsós János* hozzátette, van néhány, roma gyerekekkel sikeres munkát végző pedagógus az országban, őket mindenképpen keressék meg a most kezdődő munka során, faggassák őket gyakorlati tudásukról. *Varga Aranka*, a PTE Romológia és Nevelésszociológia Tanszékének adjunktusa figyelmeztetett, fontos végiggondolni, hogyan fognak a tanárok viszonyulni ahhoz, ha a tankönyvekbe bekerülnek a romákkal kapcsolatos ismeretek, őket mennyi idő felkészíteni erre. A bizottság a kontextust, az attitűdformálást is gondolja hozzá a tételesorhoz.

Heltai János, a KRE-BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszékének adjunktusa a cigány/roma gyerekek nyelvi szocializációjáról szólva elmondta, az többnyelvű környezetben zajlik, oralitáshoz kötődik és nem sztenderd beszédmódok használatával történik. Arra tett javaslatot, az iskola ne várja el a nyelvcsere, a tankönyvek pedig közelítsenek másként a többnyelvűséghez, a leíró nyelvészetet minden szintjén lépjenek be a nem sztenderd beszédmódok szempontjai. Módszertanukban jó lenne, ha több képzőművészeti, hangzó anyagot, improvizációra épülő feladatot tartalmaznának, mind a magyar, mind az idegen nyelvi tankönyvek. *Fenyődi Andrea* erkölcs-tan tankönyvek és kerettanterv írójaként elmondta, ehhez a témához a tanároknak, tankönyvíróknak is nagy szükségük lenne a magyarországi helyzetet tükröző segédanyagokra, jó minőségű képekre, egy 10–15 oldalas háttéranyagra a cigányságról. Figyelni kell arra, hogy ugyanaz a tankönyv,

és ugyanaz a feladat (például a roma kisgyerekek kiközösítéséről szóló) kerül többségi és kisebbségi gyerekek elé is, a benne lévő anyagnak tehát ugyanúgy tudnia kell szólni a legjobb helyzetű többségi gyerekekhez, mint a leghátrányosabb helyzetű roma tanulókhöz. Fontos meghatározó az is, hogy iskolánként milyen a viszony roma és nem roma gyerekek között, hiszen az erkölcs-tan nem a tankönyvekből indul ki, hanem abból, ami a gyermek saját tapasztalata: ez lehet a tankönyv által akármilyen pozitívrá festett képpel szemben negatív. *Alexandrov Andrea* magyartanár hozzátette, egy narratíva kialakítása évtizedekbe kerül, képanyagokra és személyes történetekre azonban most van szükség. Konkrét feladatterveket kért, melyek bekerülhetnének az erkölcs-tan könyvekbe.

Mohácsi Vilmosné bibliaoktató a Romák Felzárkóztatásáért Egyesülettől szülői szempontból kapcsolódott be a vitába: a mindennapi gyakorlat azt mutatja, a tankönyv nem is annyira fontos, mint a tanár tapasztalata és szemlélete. A pedagógusképzésben is lenne helye a romákról szóló ismereteknek, de a már pályán lévő, kialakult tematika szerint haladó pedagógusok szemléletformálása is fontos. *Balázs Anna* rámutatott, jelenleg is vannak használható tankönyvek, nem kell sietni az új tankönyvek írásával. A romák reprezentációjával kapcsolatosan jó nemzetközi példákra kellene támaszkodnia az OFI-nak. Továbbra sem egyértelmű számára, tette hozzá, van-e az Intézetnek kisebbségi reprezentációkkal foglalkozó csoportja vagy sem. *Trencsényi Borbála* magyartanár és tankönyvszerző arra hívta fel a figyelmet, hogy a mostani első osztályosok nagy arányban roma származásúak: vajon mennyire érzik ők otthon magukat az iskolában? Ezt támogathatná, ha önmagukat látnák viszont a tankönyvekben. Mint mondta, az új tankönyveknek se jó a szemlélete, nagy hibák vannak

bennük. Első körben, tűzoltásként az is jó lenne, ha az OFI-s tankönyvfejlesztők elolvashatnának egy, a cigányságot korrekt és érdekes módon bemutató könyvet – erre *Székely János* atya népismereti munkáját ajánlja. Ezt követhetik a tudományos viták, s ezzel párhuzamosan nagy szükség lenne a tanárképzés és továbbképzések átalakítására is.

Egy konkrét történelmi ügy, az egyik tankönyvben is szereplő zsigmondi oklevél kapcsán *Daróczy Ágnes* felhozta, hogy ha a magyarok rablóhadjáratait a tankönyvek taníthatják kalandozásokként, akkor a tankönyv ne vitassa Zsigmond király 1422-es, cigányoknak (László vajda és népe) kiállított menlevelének hitelességét. A roma narratíva az, hogy a cigányok fontos szaktudásaik miatt kaptak kiváltságokat az uralkodótól – ennek a szabad értelmezésnek a lehetőségét kéri. *Landauer Attila* nyelvész, történész, a Károli Gáspár Református Egyetem munkatársa úgy érvelt, a középkor és a latin nyelv jó ismeretével egyértelműen kijelenthető, hogy a szóban forgó menlevel nem készülhetett a zsigmondi kancellárián. Ugyanígy vitatta a *Daróczy* tételmondataiban szereplő okfejtést, miszerint az arab/török jövevényszavak hiánya a romaniban bizonyítéka lenne az iszlám hadak előli menekülésnek. Az 1931-es székesfehérvári példa kapcsán rámutatott, hogy 1926 és 1931 között több, mint ezer iskolát alapítottak Magyarországon. Hangsúlyozta, hogy a történelem fő funkciója nem az, hogy egy adott csoport tagjai büszkék lehessenek rá.

Ezt követően *Kaposi József* bemutatta a romák tankönyvi reprezentációját felülvizsgálni hivatott bizottság tagjait. Az emberi erőforrások minisztere által összehívott csoport elnöke *Orsós Anna* (PTE), tagjai *Czeglédi Mihály* (Tiszapüspöki Általános Iskola), *Daróczy Ágnes* (Romano Istituto Alapítvány), *Dobszay Ambrus* (OFI) és

Takács Géza (OFI). Alakuló ülésükre 2015. április 23-án került sor, feladatuk a tartalmi szabályozók, érettségi követelmények, kerettantervek áttekintése, majd tételes javaslattétel a tankönyvi változtatásokra. A bizottság munkájának eredménye minden bizonnyal nem a mindenki számára legkívánatosabb, ámde mindenki számára elfogadható lesz – tette hozzá az OFI főigazgatója.

Menyhért Ildikó javasolta, a népismeret legyen osztályozható tantárgy, tisztázzák, van-e rá külön tantárgyként szükség, s ha igen, milyen óraszámban. *Bársony János* a disziplináris albizottságok felállításáért emelt szót. *Takács Géza* mint a bizottság tagja emlékeztetett, hogy csak az érintett közösség felhatalmazásával tehetnek bármit is, egyben felajánlotta az ÚPSZ hasábjait a vita folytatására. *Dobszay Ambrus* hozzátette, a bizottság legitimációját a minisztertől kapja, ugyanakkor fontos lenne, hogy a bizottság felhatalmazását a közélet roma szereplői is megerősítsék (akik közül azonban nincs mindenki jelen), kapcsolódjanak be a bizottsági munkába. *Kaposi József* végül arra kérte a résztvevőket, ha van személyi elképzelésük a bizottsági, albizottsági tagságra, tegyék meg javaslataikat. *Nagy Pál*, *Purcsi Barna*, *Dupcsik Csaba*, *Miklós László*, *D. Magyar Imre*, *Junghaus Tímea*, *Kalla Éva*, *Imre Katalin*, *Bársony János*, *Balázs Anna*, *Derdák Tibor*, *L. Ritók Nóra*, *Rostás-Farkas György*, *Szabóné Kármán Judit* és *Bari József* neve hangzott el, illetve együttműködő partnernek javasolták a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületét, a Történelemtanárok Egyletét, valamint a Magyartanárok Egyesületét. Ezt követően *Szuhay Péter* mutatta be *A Roma Kultúra Virtuális Háza* c. DVD-jét.

A konferencia záró előadását *Langerné Victor Katalin* társadalmi felzárkózásért felelős helyettes államtitkár tartotta. Elmondása szerint jó volt látni, hogy elindult

az együttgondolkodás magyar emberek között azon, hogy ennek a nemzetnek hogyan lehetne jobb. A konferencia kulcsszavai közül a partnerséget, közösséget, tudást, türelmet és felelősséget emelte ki. Emléztetett, nem várhatjuk a diákoktól, hogy békésen üljenek egymás mellett, és közös megegyezésre jussanak, ha mi magunk sem vagyunk képesek erre – például kell mutatnunk a konferencián is, és a tankönyvtanácsban is, hogy közös megegyezésre tudunk jutni. Felvetette, hogy akár kétlépcsős folyamatként is felépülhetne a bizottsági munka, egy gyors átnézés

követhetne egy alaposabb elemzés. A célban biztosan mindenki meg tud egyezni: hiteles, valóságos tudást nyújtó tankönyveket szeretnénk. Fontos, hogy ne csak cigányokról szóló ismereteket adjunk át, hanem tegyük kíváncsivá a tanulókat ennek a kultúrának a megismerésére, s tudjuk átadni azt a szemléletet, hogy a cigányok a honfitársaink – használjuk ezt a kifejezést. *Langerné Victor Katalin* egy *Karácsony Sándortól* vett idézettel zárta beszédét: „A közösségnek is érnie kell, hogy a másik emberre nézve tudjon élni.”⁷

⁷ 2016 januárjában elkészült a PTE Romológia Tanszékének elemzése a romák reprezentációjáról a tankönyvjegyzékben szereplő könyvekben. Ezzel párhuzamosan az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány is elkészítette a kísérleti tankönyvek és a kerettantervek elemzését ebből a szempontból. (A szerk.)

„TUDÁS – HATALOM” – SAJTÓFOTÓ A HATVANAS ÉVEKBŐL

Év vége az ország legtisztább iskolájában. (Heves megye)

Az iskola naposa gondosan ügyel arra, hogy a gyermekek papuccsal cseréljék fel utcai cipőjüket az iskolában.

A korszerűen felszerelt szarvaskői iskolában 69 tanuló készül az év végi vizsgákra. A tisztaságáról és rendjéről megverszte híres intézmény tanulói az általános iskolák tisztasági versenyében. Az ország legtisztább iskolája címet már többször elnyerték. (MTI Fotó, Bereth Ferenc felv.)

Díjalapítás és díjátadás Majzik Lászlóné emlékére

Az Új Pedagógiai Szemle szerkesztőbizottsága – egyetértésben a lap szerkesztőségével; kiadójával, az OFI-val; szakmai támogatójával, az MPT-vel, és a névadó családjával – 2015-ös őszi bizottsági ülésén határozott a *Majzik Lászlóné-díj* megalapításáról. A díj kezdeményezője *Majzik Lászlóné* lánya, *Majzik Katalin* volt, külön köszönet jár neki ezért.

A díjjal az alapítók hozzá kívánnak járulni *Majzik Lászlóné*, a kiváló és fáradhatatlan szerkesztő, a pedagógiai közélet jeles személyisége és szervezője emlékének megőrzéséhez. *Majzik Lászlóné* kutatói feladatai mellett a pedagógiai szakújságrírás és szerkesztői feladatvállalás kiemelkedő alakja volt, akinek igényessége, fiatal szerzők iránti gondos figyelme évtizedeken át meghatározta a Pedagógiai Szemle minőségét. A díjjal, a legjobb teljesítmények elismerésével az alapítók a lap szakmai minőségének erősítését szeretnék segíteni.

A díj egyaránt szólhat a díjazott dolgozat szakmai eredetiségének, elméleti igényességének, a szemléleti horizont tágasságának, a pedagógiai gyakorlat újszerű megközelítésének, az elmélet és gyakorlat közötti kapcsolat minőségének, az írás irodalmi értékeinek, az írással vállalt szakmai-közéleti bátorságnak.

Az alapítók 2015-től kezdődően minden évben az előző évfolyamból két írásművet (kivételes esetben fotóriportot), illetve annak szerzőjét (szerzőit) részesítik az elismerésben.

A szavazás eredményeként a 2014-es évfolyam díjazottjai:

Az ÚPSZ szerkesztőségében: *Majzik Lászlóné* és *Schüttler Tamás* főszerkesztő.

- **Gergely Ferenc**, akinek két tanulmányát: *A B-lista és a pedagógusok*, illetve *A pedagógustársadalom fegyverkezése (1919–1926)* címmel közölte az év folyamán az ÚPSZ a 3–4., illetve a 9–10. számában, és
- **Tóth Teréz**, akinek 2014-es munkái: *Beszélgetések a közösségi színházaszrásról*; *Egy finn üzletember, egy finn iskola és egy magyar kastély találkozása Iszkaszentgyörgyön*; *Látogatás Iszkaszentgyörgyre, az Amadé-Bajzáth-Pappenheim kastélyba*; *Kerekasztal-beszélgetés a magyar közoktatási rendszer digitalizációjáról*. Ezek az írások az ÚPSZ 3–4., 7–8. és 11–12. számában jelentek meg.

A díjakat 2015. december 15-én, az OFI karácsonyi ünnepségén *Dr. Kaposi József* főigazgató, *Dr. Halász Gábor* szerkesztőbizottsági elnök és *Majzik Katalin* adták át. A kitüntetett szerzők emléklapot, *Majzik Lászlóné*-emlékkötetet, egy éves lapelőfizetést, és egy-egy diákalkotást – *Szdvai István* Szolnoki Metszőkörében készült linómetszetet – kaptak ajándékba.

A 2015-ös évfolyam legjobb írásairól a tavasz folyamán szavazunk (két írást, illetve szerzőt javasolhat díjazásra az MPT elnöke, az OFI főigazgatója, minden szerkesztőbizottsági tag, a szerkesztőség,

Majzik Lászlóné családja, és olvasóinktól is várjuk a javaslatokat).

A díjazottaknak szeretettel gratulálunk!

Folytatás a belső borítóról

A kor egyik legnagyobb vívmányának tartott 8 osztályos általános iskola elterjedésének objektív akadályai voltak: rengeteg tanterem hiányzott hozzá. Elkezdték a vidéki 1-2 tantermes osztatlan iskolák bővítését, azzal a céllal, hogy a településen belül legyenek meg a nyolc tanulócsoporthoz külön nevelésének tárgyi feltételei. Az elkészült típustervek alapján sorra épültek a falvakban a 8–12 tantermes, míg a városokban a 12–16 tantermes iskolák. Kísérletképpen épültek 24 tantermes „mamut” iskolák is. Huszonöt év alatt mintegy 9200 új általános iskolai tanterem készült el, és 5000 szükségstantermet alakítottak ki a tanácsok, eredetileg nem iskolának készült épületekben. A 20. század során két hasonló volumenű iskolaépítési program zajlott, az egyik az 1910–1913 között a Bárczy-féle székesfővárosi, illetve az 1920-as évek Klebelsberg-féle tanyasi és falusi iskolaépítési program.

A hatalom nagy igyekezettel megteremtette a tudás és a nevelés helyszínét: a szocialista iskolaépületet. Többségükben már rendelkezésre álltak – a tantermeken és az egy-két adminisztrációs helyiségen kívül – tanulószobák, külön szertárak, úttörőszobák, igazgatói irodák és nevelői szobák. A nyolc – vagy ennél több – tantermes iskolákban tornaterem, öltöző, mosdó, konyhaüzem, étkező, orvosi szoba, műhelyterem, központi fűtés és könyvtár segítette a szocialista „kiművelt emberfők” nevelését.

A tanulók „második otthonáról”, az új szocialista iskoláról, az ott zajló munkáról tudósítani is kellett. Ez – több más téma mellett – a Magyar Távirati Iroda feladata volt. Budapesten, a Tanács körúton az MTI Fotó kirakatában óriási faliújságon sorakoztak a fényképek cserélhető fémkeretekben, alattuk a hivatalos szövegekkel. Az utca népe megállt és végignézte ezt a szerkesztett „képregényt”, miközben várták a 9-es busz érkezését. A faliújság kisebb (tízképes) változatát üzemek, gyárak rendelték meg. A szakorvosi rendelőkben, közintézményekben is jelen voltak ezek az MTI Híradók, így szinte mindenki láthatta, olvashatta azokat.

Az 1960-as évek MTI fényképészeinek többsége a magyaros stíluson nőtt fel. Gyakori volt, hogy mestereiket követve – „gyöngyös-bokrétás” módon – a „libák tollán megcsillanó napfényt” koncentrálták a téma középpontjába, és ezt a veretes kompozíciót ültették át az akkor már erősen elvárt szocialista realizmusba. Legtöbb esetben a fotográfus – a zársebesség és a blende megadása mellett – beállította a fényképek szereplőit, néha kellékeit is, elképzelései szerint megrendezte a témát. A képek pontosan datáltak, azonban készítőjüket csak monogram jelöli. A fényképek hivatalosan és kötelezően megadott szövege két részre oszlott, a kiemelt központi esemény, hír megnevezésére és a konkrét képcímre.

Az itt kiállított fényképek sajtófotósai is így kapták meg feladatuk a témát, a központi gondolatot, és indultak a helyszínre elkészíteni a felvételt a szocialista iskolaépítés és a népi

demokratikus oktatásügy reformjainak sikereiről: így kukucskálnak be kíváncsian egy új tanterembe a kisdíákok Miskolcon; így vonulnak a frissen megépült lakótelep házai előtt a csepeli iskolások, hogy megismerkedjenek a termelőszövetkezeti élettel; így szemez egymással, teljes iskolai szerelésben (kantáros nadrágban, iskolaköpenyben, hátitáskával és fehér ingben) egy elsős kislány és kislány; így szédülnek bele a lányok a simizésbe (sörgés); így kortyolnak vizet a 9 millióból épített budapesti iskola modern ivókútjából; így kezdi iskolánapjait Varga Terike spiccen nyújtózkodva a táblánál; így tette lehetővé a koedukáció a lány és fiú intim közeledését egy fülbesúgás erejéig; így gyönyörködhetnek az első tanítási napon a kislányok az új, ingyenes, még bekötetlen tankönyveikben; így cserélnek utcai cipőt papucsra, karszalagos diákfelügyelők kontrolljával a megye legbiztosabb iskolájában; és így komponálódott meg az egyik képen a TUDÁS – HATALOM háromszög-elrendezés. Egy látens tartalom, egy lehetséges ikonográfiai interpretáció (a képet lásd: 34. o.):

- balra a gyermek és felette az elvárás, a TUDÁS,
- jobbra a pedagógus, felette a HATALOM,
- szoros szemkontaktus, tekintélyelvűség,
- maga a jelmondat: A TUDÁS – HATALOM,
- a háromszög csúcán pedig a Kádár-címer.

A rendszer elvárása? A fotós gondolatai? A néző reflexiója?

Sajtófotók az 1960-as évekből.

„TUDÁS – HATALOM” – SAJTÓFOTÓ A HATVANAS ÉVEKBŐL

Fiúk-lányok egy osztályban. „Neked megmondom, de el ne áruld senkinek!”

Az iskolákban megtörtént a koedukáció. Később, majd ha felnőnek, elválhatnak egymástól, de az iskolapadokban véges-végig együtt kell lenniük. A megvalósulásig a felnőttek sokat gondolkoztak a kérdésen, a gyerekek között azonban, a tapasztalatok szerint, semmiféle probléma nem mutatkozik. (MTI Fotó, Patkó Klári felv.)